

1. Упутство за писање семинарског рада

ВИСОКА ШКОЛА СТРУКОВНИХ СТУДИЈА ЗА ОБРАЗОВАЊЕ ВАСПИТАЧА

Основи законодавства и
педагошка документација
К и к и н д а

УПУТСТВО ЗА ПИСАЊЕ СЕМИНАРСКИХ РАДОВА

Пожељан фонт - *Times New Roman*, 12 pt

Проред - није важан, пожељан 1,5.

Маргине - пожељно је да лева буде 3,5 цм и десна 3 цм.

Наслов рада – пише се на средини, великим словима и болдом (фонт 14). Поднаслови се пишу на средини, малим словима и бодлом, и нумеришу се арапским бројевима. Уколико у поднаслову има више целина, оне се такође означавају арапским бројевима (нпр. 1.1., 1.1.1., итд.)

Дужина текста - Текстови по правилу не треба да буду дужи од једног ауторског табака, који износи 16 страна од 28 редова са 66 знакова у реду, односно 28.800 знакова, фонт *Times New Roman*, 12 pt. У случају да текст, из одређеног разлога, мора да пређе овај обим молимо студенте да се обрате наставнику који ће проверити да ли постоје могућности за писање дужег текста.

Фусноте – користити за цитирање аутора и извора (фонт 10). У фуснотама обавезно навести број стране на којој је нађени навод, односно податак.

Табеле, слике и графикони - Уколико у раду постоје табеле, слике и графикони, они треба да се нађу у тексту (исти фонт и проред као и у основном тексту, користи се и за табеле и графиконе). Свака табела, слика и графикон морају да буду означени редним бројем. Након ознаке и броја, навести назив табеле, слике или графикона. Извор из којег су преузети мора да буде наведен у раду, и то у фусноти.

Писање страних имена и речи - Инострана имена се транскрибују на ћирилици на српском језику како се изговарају, а приликом првог помињања у тексту њихово презиме се наводи у загради у изворном облику на страном језику италиком, нпр: Макс Вебер (*Max Weber*)

Правила цитирање - При навођењу одредница у фуснотама молимо студенте да се држе следећих правила:

1. Цитирање монографија (књига):

- У фусноти се најпре наводи име, а затим презиме аутора. Уколико је реч о групи аутора наводе се имена и презимена свих аутора. Уколико је реч о зборнику ставља се име уредника (приређивача), а у заграду се ставља (ур.).
- Назив дела се пише италиком.
- Након назива дела пише се издавач, који се запетом одваја од наслова дела.
- Након издавача следи запета и место и година издања дела. Између места и године издања дела не пише се запета.
- Иза године наводи се страна (стране уколико их је више) из којих је преузет цитат.
- На крају фусноте овабезно се ставља тачка.
- Када је у питању зборник прво се наводи име и презиме аутора чланка који је из зборника цитиран. Затим следи назив чланка под наводницима.
- Иза назива чланка следи запета и „у:“, а затим се зборник цитира на исти начин као и монографија осим што се иза имена уредника ставља „(ур.)“.
- Уколико постоји више аутора књиге или чланка (до три), раздвајају се запетом.
- Уколико се цитира књига или чланак са више од три аутора, наводи се само име и презиме првог од њих, уз додавање скраћенице *et alia* (*et. al.*) италиком.
- За „види“ користи се скраћеница В. а за „упореди“ скраћеница Упор.

Пример за монографију:

Веселин Чајкановић, *О српском врховном богу*, Српска краљевска академија, Београд 1941, 25. или
 Веселин Чајкановић, *О српском врховном богу*, Српска краљевска академија, Београд 1941, стр. 25.

Пример за зборник:

Драгиша Васић, “Карактер и менталитет једног покољења”, у: Бојан Јовановић (ур.), *Карактерологија Срба*, Научна књига, Београд 1992, стр. 56.

2. Цитирање чланка из часописа:

- Прво се наводи име и презиме аутора.
- Назив чланка се наводи под наводницима.
- Након назива чланка следе знаци извода, запета, и назив часописа откуцан италиком.
- Иза назива часописа наводи се број часописа.
- Година се наводи након броја и то у загради.
- Након године наведене у загради следи запета и број стране која је цитирана.

- На крају фусноте обавезно се ставља тачка.

Пример за цитирање чланка:

Милош Ђурић, “Проблем зависности култура”, *Нови видици*, бр. 1 (1928), стр. 223.

Marinko Arsić Ivkov, “Gušenje umetničkih sloboda u komunističkoj Srbiji”, *Hereticus. Časopis za preispitivanje prošlosti*, том I, бр. 1 (2003), стр. 31.

3. Поновљено цитирање:

- Уколико се у раду цитира само један текст одређеног аутора, код код поновљеног цитирања тог текста, после имена и презимена аутора, следи само број стране и тачка (без додатка *op. cit.*, нав. дело и сл.).

Пример: Веселин Чајкановић, 55.

- Уколико се цитира више радова истог аутора, било књига или чланака, а пошто је први пут назив сваког рада наведен у пуном облику, после имена и презимена аутора, ставља се у загрди година издања књиге или чланка. Уколико исте године цитирани аутор има више објављених радова који се цитирају, уз годину се додају латинична слова a, b, c, d, итд., после чега следи само број стране.

Пример: Веселин Чајкановић, (1941a), 66.

- Уколико се цитира текст са више страна које су тачно одређене, оне се раздвајају цртицом, после чега следи тачка. Уколико се цитира више страна које се не одређују тачно, после броја који означава прву страну наводи се „и даље“ са тачком на крају.

Пример: Веселин Чајкановић, 55-61.

Пример: Веселин Чајкановић, (1941a), 66 и даље.

- Уколико се цитира податак са исте стране из истог дела као у претходној фусноти, користи се латинична скраћеница за *ibidem* италиком, са тачком на крају (без навођења имена и презимена аутора).

Пример: *Ibid.*

- Уколико се цитира податак из истог дела као у претходној фусноти, али са различите стране, користи се латинична скраћеница *Ibid.*, са запетом и наводи се одговарајућа страна и ставља тачка на крају.

Пример: *Ibid.*, 75

4. Цитирање прописа

- Прописи се наводе пуним називом у куренту – обично, потом се италиком наводи гласило у коме је пропис објављен, а после запете број и година објављивања, поново у куренту – обично.

Пример: Закон о извршном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 125/04.

- Уколико се поменути закон цитира и касније, приликом првог помињања после црте наводи се скраћеница по којом ће се пропис даље појављивати.
Пример: Закон о извршном поступку – ЗИП, *Службени гласник РС*, бр. 125/04.
- Уколико је пропис измењиван и допуњаван, наводе се sukcesивно бројеви и године објављивања измена и допуна.
Пример: Закон о друштвеној бризи о деци, *Службени гласник РС*, бр. 49/92, 29/93, 53/93, 67/93, 8/94.
- Члан, став и тачка прописа означава се скраћеницама чл., ст., и тач.
Пример: чл. 7, ст. 2, тач. 4, или чл. 3,4,5, и 7. или чл 5-9, итд.

4. Цитирање текстова са интернета

- Цитирање текстова са интернета треба да садржи назив цитираног текста, адресу интернет станице и датум приступа страници.
- Пример: Roger Clarke, „Biometrics and Privacy“, Студија преузета са адресе <http://www.anu.edu.au/people/Roger.Clarke/Biometrics.html>. 15. април 2001.

проф. др Јовица Тркуља

2. Образац

**ВИСОКА ШКОЛА СТРУКОВНИХ СТУДИЈА
ЗА ОБРАЗОВАЊЕ ВАСПИТАЧА**
Основи законодавства и
педагошка документација
К и к и н д а

ПОТВРДА О СЕМИНАРСКОМ РАДУ

_____ (Име и презиме студента)

БРОЈ ДОСИЈЕА: _____

ТЕМА СЕМИНАРСКОГ РАДА: _____

ТЕМА ЈЕ ОДОБРЕНА ДАНА: _____

КОНСУЛТАЦИЈЕ ДАНА: _____

РАД ЈЕ ПРЕГЛЕДАО И ОДОБРИО: _____

РАД ЈЕ ЈАВНО БРАЊЕН НА ДАН: _____

ОДБРАНОМ ЈЕ РУКОВОДИО: _____

ОЦЕНА: _____

(Потпис наставника)

У Кикинди, _____

ВИСОКА ШКОЛА СТРУКОВНИХ СТУДИЈА
ЗА ОБРАЗОВАЊЕ ВАСПИТАЧА
- Основи законодавства и педагошка документација -

**ПОЈАМ И КОНСТИТУТИВНА ОБЕЛЕЖЈА
ПОЛИТИЧКИХ ПАРТИЈА**

- Семинарски рад -

Ментор:

проф. др Јовица Тркуља

презиме

Студент:

Име и

Бр. индекса:

**Београд,
месец 2011. године**

4. Пример семинарског рада

Правни факултет Универзитета у Београду

предмет: Политички систем

**ПОЈАМ И КОНСТИТУТИВНА ОБЕЛЕЖЈА
ПОЛИТИЧКИХ ПАРТИЈА**

- Семинарски рад -

Ментор:

Проф. др Јовица Тркуља

08/0055

Студент:

Рада Мирић

Бр. индекса

Београд,

март 2010. године

САДРЖАЈ

	страна
Увод.....	2
1. Појам политичке странке.....	3
2. Настанак политичких странака.....	4
3. Развој политичких странака.....	6
4. Улога и функција политичке странке.....	7
5. Идеологија политичке странке.....	8
6. Партијска идентификација.....	10
7. Организација политичких странака.....	11
8. Парламентарна група.....	14
9. Вршење власти као циљ политичке партије.....	15
10. Типологија политичких странака.....	16
11. Политичке странке у уставном систему Републике Србије.....	17
11.1. Закон о политичким странкама.....	18
11.2. Политички и партијски систем.....	19
11.3. Основна обележја деловања странака у условима плурализма.....	20
12. Политичке странке и друге организације.....	21
Закључак.....	24
Литература.....	25

УВОД

Политичке странке и покрети у земљама стабилне демократије «прожимају» све остале демократске институције; оне одређују начин рада и садржај одлука парламента, активност рада владе зависи од опредељења владајуће странке (или странака), персонални став учесника избора одређују странке, а исход избора такође зависи од односа снага између странака.¹

Политичке партије и слободни избори су суштина савремене демократије. То подразумева свеобухватност људских права и слобода- од слободе говора до слободе политичког удруживања и организовања. Политичке партије имају велики значај- оне омогућавају мирну смену власти, нуде грађанима могућност да учествују у такмичењу за политичке функције, а гласачима да се фокусирају на најважнија питања и кандидате.²

Велики број грађана емотивно се везује за политичке странке (партијска лојалност, партијска идентификација), што није у толикој мери случај са другим демократским институцијама.

Настанак демократије у западноевропским земљама и САД- у, нераскидиво је повезан са развојем и деловање политичких странака. Странке су, и поред својих слабости, које се нарочито огледају у тенденцији осамостаљивања владајућег слоја, нужне организације у демократији, што је важно нагласити јер у Србији постоји у актуелном раздобљу широко распрострањено уверење да је странку могуће заменити другим облицима организовања (синдикати, невладине организације, удружења грађана, и др.) или чак активношћу грађана- појединца. Та идеја потиче од М. Остогорког, који се заложио за укидање сталних партија и за образовање система тзв. привремених партија, тј. удружења грађана, која би престајала да делују остваривањем конкретног политичког циља ради којег су формиране.³

У савременом свету, политичке странке су феномен који постоји у скоро свим државама света. Без обзира да ли је реч о демократским или недемократским државама, једностраначким, двостраначким или вишестраначким политичким системима, у скоро

¹ ИДН- Владимир Гоати, *Транзиције и институције*, Центар за економска истраживања, Београд, 2002, стр. 39.

² Славиша Орловић, *Политичке партије и моћ*, Чигоја, Београд, 2002, стр.11.

³ Владимир Гоати, *Политичке партије и избори у демократском поретку*, ЦеСИД, Београд, 2001, стр. 15-18.

свим земљама политичке странке делују или тако што воде или тако што утичу на државну политику, самим тим и њихов значај је велики.

У свим источним посткомунистичким земљама, јавља се велики број странака, тако да данас у Србији има 488 регистрованих политичке странака, од којих 446 активних.⁴

Због великог броја политичких странака, као и због различитости држава у којима оне делују, постоје бројне дефиниције политичких странака и већина теоретичара се слаже да су главни елементи политичке странке: идеологија, организација и тежња за вршењем власти, док око четвртог елемента- класног карактера странке, постоје различита тумачења.

Без познавања партија, немогуће је у савременим друштвима идентификовати скривита места на којима обитава стварна политичка моћ, нити осветлити њене полуге и механизме.“⁵

1. ПОЈАМ ПОЛИТИЧКЕ СТРАНКЕ

Појам партија води порекло од латинске речи *pars-део*, *partire- делити*, а њеним дефинисањем бавили су се разни теоретичари:

Политичка странка је, за Берка, скуп људи уједињених да би заједничким напоримаунапређивали заједничке интересепрема неком посебном принципу око кога су сви сагласни.

Левенштајн као битно обележје странке види, поред идеологије, и њену организацију.

За Констанана, странка је удружење људи који исповедеју исту политичку доктрину.

Ласвал- Капланова дефиниција странке потенцира скупину људи која одређује опште циљеве и поставља кандидате на изборима.

Кеј одређује политичку странку као део владе који врши животну функцију вођства у избору владајућих лица и предлагање јавне политике.

Фридрих подвлачи важност организације- политичка странка је чврсто организован скуп људи у циљу подржавања или освајања власти у некој широкој скупини.

⁴ Министарство за државну управу и локалну самоуправу- Регистар политичких организација

⁵ Владимир Гоати, *Савремене политичке партије*, Партизанска књига, Београд, 1984, стр. 347.

Хазбахова одредба описује политичку странку као удружење људи с истим политичким циљевима и убеђењима које тежи да освоји државну власт ради остварења ових захтева.

Сулцбах види странку као удружење људи које повезују исти погледи на државно и друштвено уређење да би, путем заузимања државне власти или бар утицаја на њу, остварили своје захтеве.

Лејзерсон дефинише политичку странку као организациони мост између људских подела у друштву и симбола и положаја власти.

За Вебера су политичке странке по својој најдубљој суштини добровољне и усмерене (на нужно обнављано придобијање својих присталица) организације, за разлику од свих законом или уговором чврсто ограничених удружења.

Од наших теоретичара, дефинисањем странака бавили су се Ј. Ђорђевић, А. Фиаменго, В. Водопивео и Љ. Живковић.⁶ Слободан Јовановић је писао да политичка странка гледа да пошто- пото дође до власти и да је што дуже држи у својим рукама. Странка остаје друштво за експлоатацију власти... кад се у странкама угаси унутрашњи живот и оне се претворе у машине за освајање власти.⁷

Политичка странка је политичка организација која обухвата људе са истом политичком идеологијом, коју они теже да што више прошире, с основним циљем потпуног или делимичног вршења државне власти, до које они теже да дођу првенствено легалним, демократским путем, добијањем већине на изборима (али што не искључује и илегални пут у посебним околностима).⁸

Политичке партије представљају барометар политичких ситуација, организовани израз и носилац одређене систематизоване и прецизне политичке свести, оне су моторна и усмеравајућа снага политичких гигања, полука политичких инспирација и веровања. Политичке партије су фактор државне контроле и друштвене дисциплине, компонирајућа снага одређених морално- политичких схватања и критеријума, субјект морално- политичких санкција.⁹

2. НАСТАНАК ПОЛИТИЧКИХ СТРАНАКА

⁶ Ненад Живадиновић: *Политичке партије*, семинарски рад, Правни факултет УуБ, Београд, 1967, стр. 5/6.

⁷ Славиша Орловић, *Политичке партије и моћ*, Чигоја, Београд, 2002, стр. 28/29.

⁸ Радомир Лукић: *Политичке странке*, Научна књига, Београд, 1981, стр. 41.

⁹ Стјепан Пулишелић, *Политичке партије*, Народне новине, Загреб, 1967, стр. 31.

Политичке странке у правом смислу речи постале су могуће тек у грађанском друштву, кад су људи постали правно једнаки грађани и стекли политичко право гласа. Стари облици политичког груписања људи, као што су поделе на «оптимате» и «популаре» у сраром Риму, на «гвелфе» и «гибелине» у Фиренци, не могу се сматрати политичким странкама у модерном смислу.¹⁰

Почеци савремених политичких странака, које настају са савременом политичком демократијом- с парламентарним режимом заснованим на општем праву гласа, јављају се у Енглеској у 17. веку, али се организују тек почетком 19. века. У САД они настају нешто раније, крајем 18. века, с обзиром на њихов бржи политички развој.¹¹

Корени из којих се развијају политичке партије у овим земљама су политичке организације које се стварају како би утицале на државну власт и удруживање посланика у парламенту како ради спровођења јединствене политике и лакшег освајања власти.

Док је у САД- у до образовања политичких удружења дошло пре поделе посланика у парламенту, дотле је у Енглеској прво дошло до поделе у парламенту на краљеве присталице- торијевце и присталице парламента- виговце.

Прво политичко удружење у Енглеској, «Удружење за одбрану закона о правима», основано је 1769, а политичке странке у данашњем смислу речи у Енглеској настају проширењем организација посланика у парламенту организацијама ван парламента које воде пропаганду и изборну борбу. Тако су конзервативци основали Карлтон клуб 1831. у Лондону, а либерали 1836. Реформистички клуб. Тако се организују прва средишта странака, на челу с «бичем».

Године 1961. Либерална странка ствара посебан централни орган, а сличну организацију основали су 1870. и конзервативци, а од 1867. када су проширена бирачка права, ове организације се усавршавају и стварају се ужи централни извршни органи.

У САД- у почетак политичког удруживања почиње уочи америчке револуције, крајем 18. века, када се разни клубови општенодног карактера претварају у политичка удружења. Средиште стварања удружења која су водила револуцију био је клуб у Бостону, под називом «Caucus», а с успехом револуције ова удружења се гасе.

¹⁰ Милован М, Саша Б: *Основи социологије и социологија права*, Службени Гласник, Београд, 2009, стр. 154.

¹¹ Има аутора који сматрају да су партије настале у средњевековним градовима, мађу које спада и М. Вебер; Нојман сматра да су модерне партије настале борбом самосвесне грађанске класе која се борила за ослобађање од окова феудалног друштва и за представљање које ће ограничити монархијски апсолутизам, Диверже сматра да су политичке партије створене истовремено са изборима и парламентарним процедурама. (Политичке партије и моћ, стр.40)

Корен политичких странака у САД- у је утицај парламента, у коме је извршена подела на две странке- републиканце и федералисте.

Демократски карактер странкама давала је, до 1831. године, национална, општенородна конвенција, састављена од делегата чланова странке које је одређивало страначки програм и постављало кандидате, по правилу онако како је то желео страначки апарат.

У Француској су се зачеци политичких странака појавили током револуције у току 1789, када се организују клубови према сродним мишљењима, а најутицајнији међу њима био је Јакобински клуб. Чврсте странке у савременом смислу створене су у Француској у току Треће републике, после 1875. године.¹²

У Србији су прве политичке странке формално основане 1881, а све до уласка у нову државу Краљевину СХС, у Србији су се на власти мењале четири странке: конзервативци, либерали, напредњаци и радикали. Српске политичке странке имају углавном сељачки карактер, јер су постале и развијале се у сељачком народу.¹³

Прва политичка странка у Србији која је имала свој статут, органе и чланове, била је Народна радикална странка, а оснивачи су се декларисали као присталице социјалистичких идеја Светозара Марковића. на челу НРС био је Никола Пашић, један од највећих српских политичара и државника, који је Србију водио кроз два балканска и један светски рат. 1. априла 1881. на основу Закона о удружењима и зборовима настала је Либерална странка на челу са Јованом Ристићем, која се борила за увођење либералних реформи у државној управи. Још раније (почетком четрдесетих година, скоро кад и у Енглеској) «уставобранитељи» су били зачетак политичке опозиције страначког типа (кнезу Милошу). Директан настављач Уставобранитеља била је Напредна странка, проистекла из групе млађих конзервативаца. На челу Напредне странке био је Милутин Гарашанин, док је Милан Пироћанац био председник прве напредњачке владе. Напредна странка је распуштена 1896. године, а претходно је одбацио краљ Александар Обреновић, иако је важила за тзв. дворску странку.¹⁴

У земљама које до парламентарне демократије долазе касније, странке се стварају по узору на земље са старијом таквом демократијом, као што и парламентаризам настаје по угледу на њих. У току 19. века, доминирају буржоаске странке које штите интересе буржоазије, оријентисане либерално или конзервативно. Крајем 19. и почетком 20. века пролетаријат ствара прве социјалистичке и социјалдемократске странке. Октобарска

¹² Радомир Лукић: *Политичке странке*, Научна књига, Београд, 1981, стр. 16- 22.

¹³ Живан Митровић: *Српске политичке странке*, Политика А.Д, Београд, 1939, стр. 105- 108.

¹⁴ Група аутора: *Историја за 3. и 4. разред гимназије*, Завод за уџбенике и наставна средства, Бгд, 2005, стр. 22.

револуција ствара комунистичке странке, а у том периоду се формирају и фашистичке странке, а то су једина два типа странака које су у неким земљама забрањене. У Републици Србији ниједна политичка странка није била забрањена до данас.¹⁵

3. РАЗВОЈ ПОЛИТИЧКИХ СТРАНАКА

На основи појаве парламентаризма, избора за законодавно тело и структурирања капиталистичког друштва, у политичкој борби се јављају до тада непознате снаге-политичке странке. Политичке странке се јављају на једном релативно високом степену развоја друштва и у даљем развоју друштва преузимају руководећу и најзначајнију улогу.

Макс Вебер одређује углавном три развојне фазе партије:

- Аристократска фаза у почетку настанка политичких партија;
- Буржоаска фаза, са уобличавањем новог друштвеног квалитета, капитализма;
- Бирократска фаза.

Морис Диверже прати развојност партија преко партијске организованости:

- У првој фази, партије су слабо организоване, без сталне делатности, засноване на угледу значајних личности; ово су углавном буржоаске либералне партије;
- Другу фазу карактеришу добро организоване социјалистичке партије са сталном делатношћу;
- У трећој фази, партије су јако добро организоване, то су комунистичке и фашистичке партије централизоване, са строго одређеном идеологијом и тежњом да обухвате целу личност својих припадника.

Сертори исто тако разликује три развојне фазе партија:

- Прву чине изборно парламентарне странке које делују углавном за време избора и у којима главну улогу играју значајне личности;
- Другу фазу чине изборне масовне странке створене после увођења општег права гласа, њима руководе професионалци и имају релативно развијену идеологију насупротив првима;

¹⁵ Ратко Марковић: *Уставно право и политичке институције*, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 254.

- Трећу фазу представљају масовне организоване стране или странке апарата, које су одлично организоване и потпуно бирократизоване, с професионалним страначким апаратом, састављеним од професионалних политичара.

Међу овим схватањима развоја политичких странака, може се уочити правилност: да развој политичких партија иде од слабо организованих, без јаке и организоване идеологије, с великом слободом чланства, без сталног професионалног апарата- ка странкама са јако развијеном идеологијом и строгом дисциплином, са сталним апаратом. Овакав развој је последица развоја друштва у целини и политичког процеса у њему. Упоредо са ширењем права гласа и јачањем значаја маса, јачају и страначка организација, идеологија и апарат.¹⁶

Панеибианко истиче да партија иде од фазе у којој преовлађују колективни пореци (укључујући партиципацију типа друштвеног покрета) до фазе селективних подстрека (укључујући партиципацију професионалног типа); од фазе у којој је идеологија организације манифест (циљеви су јасни) до фазе у којој је идеологија латентна; од фазе у којој је слобода избора лидера широка (од њих се очекује да дефинишу идеолошке циљеве партије, да селектују социјалну основу партије, да обликују организацију и социјалне основе) до фазе у којој преовлађује стратегија прилагођавања.¹⁷

4. УЛОГА И ФУНКЦИЈА ПОЛИТИЧКЕ СТРАНКЕ

Политичке партије теже да буду заштитници, представници, предузимачи ширих друштвених интереса. Лорд Брајс је рекао да политичке партије праве ред у хаосу великог броја бирача, а В. Гоати- да су оне механизам трансфера разних врста друштвене моћи у латентну политичку моћ.¹⁸

Улога политичке странке је:

- да прикупи и уједини једно мишљење које већ постоји, само није уобличено; да уместо великог броја група мале снаге створи мали број великих, добро организованих група;

¹⁶ Ненад Живадиновић: *Политичке партије*, семинарски рад, Правни факултет УуБ, Београд, 1967, стр.3- 5.

¹⁷ Славиша Орловић, *Политичке партије и моћ*, Чигоја, Београд, 2002, стр. 39/40.

¹⁸ Славиша Орловић, *Политичке партије и моћ*, Чигоја, Београд, 2002, стр. 48.

- да одабере кандидате који ће после избора бити народни посланици (прво странка бира кандидате из својих редова, па тек се онда бирачко тело одлучује за свог кандидата- униноминални избори);
- дисциплиновање изабраних кандидата- да сачувају програм странке, да воде интересе странака, у супротном следи санкција- искључење из странке;
- политичка едукација- образовање и обавештавање бирача- политичка странка мора да објективно, правовремено, целовито обавести грађане.¹⁹

Основна функција коју врши странка, усмерена је на освајање и вршење државне власти. Политичка странка врши власт тако што пре него што државна власт донесе одлуку о неком питању, о томе одлучује странка преко својих чланова, симпатизера и присталица и тако чини да одлука државе буде таква каква је њена страначка одлука, дакле странка врши државну власт тако што своје сопствене одлуке претвара у државне и спроводи их и извршава помоћу државног апарата.

Кад политичка странка врши државну власт, онда ову власт и даље, непосредно врши држава. Када се каже да политичка странка врши државну власт, жели се нагласити да постоји посебан однос између државе и странке, однос у коме држава врши власт на онај начин на који хоће политичка странка.

Политичка странка је најбољи посредник између државе и друштва, јер:

- Политичка странка је добровољна организација са високим степеном демократије који омогућава да је чланови осете као своју;
- Политичка странка је довољно еластична и тако ублажава јака и доректна струјања било од народа према држави, или супротно- од државе према народу;
- Трећа карактеристика која одликује политичке странке за посредовање између државе и народа је њена релативна квалификованост за вршење власти.²⁰

По Мертоновој подели, партије врше различите функције:

- манифестне (жељене и очекиване): селекција, агрегација и изражавање интереса; усмеравање активности државних органа; избор носилаца најважнијих друштвених функција.

¹⁹ Ратко Марковић: *Уставно право и политичке институције*, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 249-251.

²⁰ Ненад Живадиновић: *Политичке партије*, семинарски рад, Правни факултет УуБ, Бгд, 1967, стр. 18/19.

- латентне (нежељене и неочекиване): партије као људске заједница појачавају социјалне везе између чланова- заједничко деловање у партији јача пријатељске везе и понекад доводи до брака; омогућавају социјални успон маргинализованих друштвених група; представљају извесну противтежу формалној дистрибуцији моћи у друштву; обезбеђују привилегије члановима...²¹

5. ИДЕОЛОГИЈА ПОЛИТИЧКЕ СТРАНКЕ

Идеологија је систем одређених идеја и уверења који представља поглед на свет, али из погледа одређене друштвене класе. Идеологија је важно оруђе политичких партија у политичкој борби, помоћу ње странке подижу борбеност својих присталица тиме што њиховој борби дају узвишени карактер, опште човечанске борбе за људско достојанство, за човека, за неке више циљеве. Управо због тога што је носилац идеологије политичка странка је и најважнија и најефикаснија политичка организација друштвене класе, чије интересе брани у политичком интересу под видом општости и универзалности. Док организација представља моћ и силу, докле идеологија представља вредносни елемент који даје смисао деловању и борби коју води политичка партија.

Појам идеологије има углавном два значења: у ширем смислу, идеологија је сваки мање или више целовит систем идеја различит од других, у ужем смислу, идеологија обухвата само оне исказе о свету који нису тачни, тј. који су искривљени углавном из друштвених разлога.

Политичка идеологија је део опште идеологије и састоји се из два елемента: индикативног- искази о стварности и нормативног- искази о ономе што треба да буде.

Идеологија је историјска категорија, продукт класног друштва, најјаснији доказ несавршеног, немоћног друштва пред решењем основног проблема свог постојања- економског изједначавања класа, као предуслова хомогенизације друштва.

О узроцима идеологије постоје три схватања: натуралистичко (узрок идеологије је природа света, стварност коју човек никада не може у потпуности да сазна), антрополошко (човек је несавршено биће које није способно да спозна праву стварност) и треће, по којем су узрок идеологије извесни друштвени чиниоци (Маркс и Енгелс, који су највише

²¹ ИДН- Владимир Гоати, *Транзиције и институције*, Центар за економска истраживања, Београд, 2002, стр. 39/40.

допринели овом схватању, издвајају два главна друштвена узрока идеологије- поделу рада и класну поделу). Треће схватање има највећи степе научне истине, јер идеологија је само она искривљена свест која потиче из друштвених узрока, а не и она која има друге узроке.²²

Политичка идеологија је везивни материјал- она повезује чланство странке са њеним бирачима. Једном створену идеологију и програм чланови странке шире, пропагирају. Међутим, треба правити разлику између пропаганде и агитације: и пропаганда и агитација служе за ширење страначке идеологије, али док пропаганда излаже неко сложено питање малом броју образованих људи који то сложено питање може да разуме и усвоји, агитација излаже само једну, најважнију идеју просто, једноставно, како би усвојио већи број људи.²³

Идеолошко политички пројект странке разрађује се у програму странке. Програм странке је окренут пракси, док је страначка идеологија апстрактнија. Програм поред идеолошких елемената садржи и практичне мере које странка намерава да предузме и циљеве које жели да оствари у области конкретних страначких интереса. Ове мере и циљеви произлазе из идеологије, а ипак су различити од ње саме.²⁴

Програми су углавном усвојени од стране највиших органа партије и претпоставља се да око њих постоји мања или већа сагласност. Динамика промена у социјалном окружењу доводи до промене приступа и гледишта. Разлике могу произлазити из различитих интереса и циљева појединаца и група, услед разлика у уверењима и као последица унутарпартијског информисања. Прилагођавајући се што ширем спектру бирачког тела, програми постају слични и партије почињу да личе једна на другу. Диверже је запазио да партије више стварају него што изражавају мишљење грађана.²⁵

Код идеолошког јединства партије, поред аспекта раширености, тј. обима прихватања партијских опредељења, важан је и аспект интензитета са којим чланови усвајају идеолошка опредељења. Само интезивно прихваћена идеологија усмерава чланове партија на политичку акцију. Зато је важна иконзистентност идеолошких опредељења чланова, односно усаглашеност између различитих идеја и чланова које појединац усваја.

Идеолошке разлике у партијама могу бити отворене или затворене. Јавно изражено неслагање може подстаћи унутарпартијску расправу, која доводи до преиспитивања опредељења идеолошког пројекта, његових циљева и вредности тако да се нека

²² Исто, стр. 14-17.

²³ Ратко Марковић: *Уставно право и политичке институције*, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 268.

²⁴ Радомир Лукић: *Политичке странке*, Научна књига, Београд, 1981, стр. 137.

²⁵ Славиша Орловић, *Политичке партије и моћ*, Чигоја, Београд, 2002, стр. 25/26.

опредељења могу одбацити, а друга усвојити, при чему незадовољни чланови могу напустити партију, што је јако ефикасан приступ, јер ослобађа странку фиктивних присталица и може имати позитиван ефекат на акциону способност партије.

О значају идеологије постоје различити ставови- од ставова теоретичара који потпуно негирају идеологију као елемент политичке странке, до оних који теоретичара који сматрају да је идеолошки елемент пресудан за решавање свих проблема у странци. Значај идеологије зависи од односа партије према стању у друштву. За странке које теже променама у друштву, идеологија је од већег значаја у односу на оне партије које се залажу за одржање постојећег друштвеног стања.

Пример партија у којима идеологија нема велики значај су америчке партије, које су по сопственом, али и по мишљењима неких аутора неидеолошке организације. Насупрот оваквој ситуацији, у неким партијама идеологија је јако важна, као што је случај са социјалистичким земљама, као у програму Кине после «културне револуције» који је садржао следећи став: «Најосновнији индекс за процену да ли је социјалистичко предузеће напредно или не је то да ли даје истакнуто место мисли Мао Це Тунга.»²⁶

6. ПАРТИЈСКА ИДЕНТИФИКАЦИЈА

Партијска идентификација се дефинише као осећање припадности одређеној политичкој партији, прихватање њених идеолошких и политичких ставова, облика политичког деловања и лидера, укључивање у њене активности и гласање за њене кандидате и успостављање јасне дистанце према другим политичким партијама.

Р. Роуз под појмом партијске идентификације подразумева сумарну политичку инклинацију гласача који себе дугорочније види као подржаваоца одређане партије, а која се заснива на кумулативним ефектима социјализирајућих утицаја.

У теорији је нејасан однос између партијске идентификације и имица партије: за једну групу аутора, имиц партије је главни корелат партијске идентификације, а за друге- посебан, од партијске идентификације независан чинилац.

Карактеристике партијске идентификације су: она је трајнијег карактера, јер су и партије трајније структурисане политичке групе; што је јача партијска идентификација, извесније је да ће се човек понашати у складу са политиком партије; партијска идентификација је филтар кроз који бирач пропушта, тј. разумева политичка збивања и

²⁶ Владимир Гоати, *Савремене политичке партије*, ПК, Београд, 1984, стр. 37- 39.

врши њихову евалуацију; што је снажнија политичка идентификација, израженији је процес селективне експозиције, перцепције, рецепције и ретенције садржаја, перцептивне дисторзије стварности.

Функције партијске идентификације су: задовољавање потребе за политичким припадништвом и подршком у оквиру таквог припадништва; за самопоштовањем преко политичких субјеката као узора; за извесном оријентацијом у свету политике; за развијањем мотивације појединаца да учествују у политичком животу; она је стабилизирајући чинилац броја партија.²⁷

Говорећи о партијској идентификацији као детерминанти политичке одлуке, Синиша Атлагић наводи да у формирању партијске идентификације, кључну улогу има породично наслеђе. Појединчев избор политичке странке претходи избору кандидата на изборима. Према С. Антонићу, последице су: да иако начин на који појединац гласа произлази из идентификовања са одређеном партијом, идентификација и гласање нису једнаки појмови; да мањина гласача на изборима некада може да гласа другачије од своје партијске идентификације, али се на следећим изборима они најчешће враћају својој странци и да страначка идентификација онемогућава изборне револуције и да поредак тако добија на стабилности, мада има и супротних схватања.

М. Дели Карпини указује да је природа партијске идентификације разуђена, да се код појединца развија из више побуда и да је боље говорити о функцији партијске идентификације у одређеним изборима, наго о партијској идентификацији *per se*.

Занимљиво је схватање А. Камбеле да је партијска идентификација важан део идентитета појединца, она представља начин разумевања самог себе.²⁸

7. ОРГАНИЗАЦИЈА ПОЛИТИЧКИХ СТРАНАКА

Један од основних елемената које политичку странку одваја од других облика политичког груписања је да су странке организације, а не неповезани скуп индивидуа. Организација је средство остварења неких циљева, вредности, идеја, помоћу својих основних елемената: циљева- за које се треба борити, људи- који стварају и развијају

²⁷ Зоран Ђ. Славујевић, *Партијски мозаик Србије*, Београдски круг, Београд, 1997, стр. 89-92.

²⁸ Синиша Атлагић, *Партијска идентификација као детерминанта изборне мотивације*, ФЕС и ФПН; Бгд, 2007, стр.38.

организације и средстава- помоћу којих се циљеви остварују, а могу бити материјална или финансијска.

У савременим политичким странкама, организација је најважнији елемент политичких странака, који треба да одговори на два питања- ко чини политичку странку и каква је унутрашња организација странке.

Пијетро Вирга је навео да странку чине:

- Оснивачи- људи који су основали странку;
- Организатори- развијају странку након њеног оснивања;
- Руководство- чине страначки кадар;
- Активисти- узимају активно учешће у политичком животу;
- Присталице- сагласни су са програмом, али нису чланови странке.

Чланство у политичкој странци може бити индивидуално и колективно (када су чланови странке синдикати или поједина удружења).

Постоје три главна односа између странке и појединца:

- Присталице- најбројнији, људи који гласају за странку;
- Симпатизери- осим што гласају, учествују у пропаганди и агитацији или су финансијери;
- Чланови - највећа задужења али и права имају; могу бити обични чланови, активисти или руководиоци.²⁹

Чланство, као конститутивни елемент политичких партија, представља значајан показатељ моћи и утицаја партије. Формализовање статуса члана врши се попуњавањем приступнице, уписом, чланском картом, плаћањем чланарине и поштовањем страначког програма и дисциплине. Диверже је говорио: „Без чланова би странка била слична професору без ученика“.³⁰

Од посебне важности приликом изучавања људског елемента организације политичких странака је релативно ужа структура људи који се налазе на самом врху страначке пирамиде и представљају њено вођство. Ова тзв. партијска олигархија (Роберт Михелс, «гвоздени закон олигархије»), држи у својим рукама целокупну организацију странке. Овај мали круг људи је организован по угледу на државу.

²⁹ Ратко Марковић: *Уставно право и политичке институције*, Службени гласник, Београд, 2008, стр.264/5.

³⁰ Славиша Орловић, *Политичке партије и моћ*, Чигоја, Београд, 2002, стр. 19.

Али, док је држава глобална политичка установа (која обухвата целину друштва и све своје држављане), дотле су странке парцијалне политичке организације (које обухватају само политички активан део грађана).³¹

Унутрашња организација странке може бити:

- Основна - у облику страначких одбора, ћелија, секција. Политичка странка је подељена на основне организационе јединице, ради бољег и лакшег функционисања, јер је тешко наћи тако малобројну и слабо организовану странку у смислу да није подељена на више делова. Чланови странке су у непосредној вези у својој организационој јединици, а само преко ње су у вези и са странком као целином. У чврсто организованим странкама правило је да сваки члан странке мора бити члан једне њене основне организације.

Основне организационе јединице странке организују се на територијалном начелу, а изузетно могу се организовати и на функционалном принципу.

- Одбор је основна јединица старих, слабо организованих кадровских странака. У почетку партије су сачињавали локални комитети, који су постојали у изборним окрузима у којима су се груписале утицајне личности и виђени грађани. Квалитет чланова био је важнији од њиховог броја.³² Одбор се састоји од свих чланова странке, а карактеристичан је за либералне и конзервативне странке. Пошто присталице нису чланови, а број чланова је мали, чланови сами себе бирају. Најтипичније странке са одборима су у САД- у, зване «saucus» и старе енглеске странке. По Дивержеу одбори пре свега одговарају буржоазији, која пре опредељена за слободну иницијативу него за чврсту организацију;³³
- Секција је основна организација социјалистичких радничких партија, које представљају масовне странке које у основним организацијама имају имају много чланства, па зато бирају органе секције, тј. бира се цео један одбор «биро» који може имати и десетак чланова. Због великог броја чланова, секција обухвата релативно мало територијално подручје. Због већих

³¹ Милован М, Саша Б: *Основи социологије и социологија права*, СГ, Београд, стр. 154.

³² Морис Диверже, *Увод у политику*, Савремене администрација, Београд, 1966, стр. 90.

³³ Радомир Лукић: *Политичке странке*, Научна књига, Београд, 1981, стр. 60- 62.

ефикасности секција од одбора као основних организација, извесне буржоаске посебно католичке странке се организују у секције.³⁴

- Ћелија је основна организациона јединица комунистичких партија, настала услед кадровског рада ових странака, у условима илегалног рада, коме је и прилагођена. Ћелија није, за разлику од одбора и секције, територијална организација, већ организација на радном месту. Ћелија има малобројно чланство- највише двадесетак чланова, због рада у илегалним условима и опасности од полицијских провала као и због потребе чврстог држања чланства у оквирима политичког чланства странке. У истој радној јединици може се организовати и више ћелија, које онда могу образовати заједничке више органе. Са доласком на комунистичких партија на власт, губи се њихов строго кадровски карактер, ћелија се мења и почиње да личи на секцију.³⁵
- Посебан тип основне организације је милиција, која се јавља код фашистичких странака. Милиција је врста оружаних одреда, који имају чврсту организацију војног типа, врше одређене вежбе с оружјем, марширају на војнички начин, уз музику и са заставама. Циљ је припремање за насилно освајање власти када се за то укаже прилика.³⁶
- Шири - на територији општине, града, области, покрајине, федералне јединице. Заснивају се на територијалном начелу, тј. организују се на територији једне политичке јединице. Постоје општинске, градске, окружне, покрајинске и републичке страначке организације. Све оне имају страначке органе да би сви ти шири организациони области били повезани у јединствену целину, политичку странку. Ове организационе јединице јесу веза између основних организација и врховних органа странке. Оне се по начину организовања приближавају или основним организацијама или врховним органима странке.

Степен самосталности нижих нивоа у односу на више зависи од централизације, односно децентрализације странке. Њихов однос је најчешће дефинисан у статутима и аутономија нижих нивоа је мања ако виши ниво има пресудан утицај на кадровску

³⁴ Исто, стр. 61- 63.

³⁵ Исто, стр. 63/64.

³⁶ Ратко Марковић: *Уставно право и политичке институције*, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 266.

политику или ако политичка аутономија нижих нивоа није праћена одговарајућом финансијском аутономијом.

Високо децентрализоване су грађанске странке, а радничке партије су више централизоване од грађанских. Међу радничким партијама највише су централизоване комунистичке партије у којима важи принцип демократског централизма.

Слободан Јовановић је писао о организацији политичких партија: „Главна снага савремених странака лежи у њиховој организацији. Једна добро организована странка може успевати и с људима осредње способности. Из тога разлога, савремене странке одбацују људе од личне вредности скоро непосредно; оне дејствују с врло малим потрошком личне интелигенције, дејствују као машине.“³⁷

Организациона структура сваке странке садржи битне елементе:

- Идеологија је скуп општих идеја, којима се образлажу политички интереси неке групе (класе, нације, групе грађана);
- Политички програм је конкретизација идеологије и образложење циљева, средстава и метода за које се странка бори;
- Статут је формални акт (пропис) којим се уређују унутрашњи односи међу члановима странке, њихова права и обавезе.³⁸
- Формални односи су, осим статута као највишег акта партије, регулисани и другим партијским документима као што су: програм, декларације, принципи, повеље, писмо о намерама.³⁹

Али, формална структура није једнака фактичкој: формална структура (организација) означава статутарно постављени систем односа (права, дужности, овлашћења) између виших и нижих партијских органа, а неформална структура моћи говори о стварном односу између партијских нивоа и правим механизмима функционисања партије.⁴⁰

Галбрајт сматра да организација као извор моћи има три обележја:

- бимодална асиметричност - партија остварује циљеве који су изван ње саме, само ако претходно постигне потчињавање унутар себе саме;
- моћ организације зависи од њене повезаности са другим изворима моћи;
- однос моћи и броја различитих циљева: што су бројнији и различитији циљеви ради чијег потицања нека организација жели наметнути своју моћ,

³⁷ Слободан Јовановић, *О држави, Основи једне правне теорије*, Београд, 1922, стр.370.

³⁸ Милован М, Саша Б: *Основи социологије и социологија права*, СГ, Београд, стр. 154/5.

³⁹ Славиша Орловић, *Политичке партије и моћ*, Чигоја, Београд, 2002, стр. 321.

⁴⁰ Владимир Гоати, *Савремене политичке партије*, Партизанска књига, 1984, стр.24.

то ће бити слабији резултатињених настојања да постигне потчињавање тим циљевима.⁴¹

8. ПАРЛАМЕНТАРНА ГРУПА

Парламентарна (посланичка) група не чини страначку организацију у ужем смислу, а образују је посланици једне парламентарне странке у парламенту или више странака (када посланици једне странке немају довољан број мандата да је сами формирају).

Парламентарне групе имају своју унутрашњу структуру, чија је сврха да се обезбеди јединствено гласање посланика из исте парламентарне странке или јединствено деловање у парламенту. Веза између парламентарне групе и руководства странке успоставља се најчешће тако што су председник парламентарне групе и сви њени припадници по положају чланови највиших страначких органа. Парламентарна група има свог председника који је обично и високи страначки функционер.⁴²

Положај парламентарне групе у односу на странку може бити различит. Има странака које су прво настале у парламенту, а тек онда деловањем посланика који су их створили развиле су се и у земљи. Тада парламентарна група има водећи положај у странци. Исто тако утицај парламентарне групе је велики у оним странкама које усмеравају своју активност на парламент. Такав је случај са грађанским и социјалдемократским партијама. Насупрот њима западноевропске комунистичке партијесу мање значаја придавале акцији на парламентарном терену. Пример за изузетно утицајне парламентарне групе су енглеске странке, где вођство странке припада вођи партијских посланика у парламенту, кога бирају посланици.⁴³

Другачији положај има парламентарна група када је главна политичка снага странке у ванпарламентарној страначкој организацији. Тада парламентарна група представља само један орган странке потчињен страначком вођству. Такав је случај са већином европских странака, где је положај парламентарне групе јачи у стварности него што је одређено у статуту. Разлог је посланички мандат који даје одређену самосталност и политичку улогу свом носиоцу.

⁴¹ Славиша Орловић, *Политичке партије и моћ*, Чигоја, Београд, 2002, стр.335.

⁴² Ратко Марковић: *Уставно право и политичке институције*, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 266.

⁴³ Радомир Лукић: *Политичке странке*, Научна књига, Београд, 1981, стр. 68.

Моћ парламентарне групе не заснива се само на њеном деловању у парламенту, већ и на томе што она има право да одлучује о неким битним питањима у самој партији, на пример да бира лидера неке партије заједно са руководиоцима партије (као што је случај са парламентарном групом Либерално-демократске партије Јапана).⁴⁴

9. ВРШЕЊЕ ВЛАСТИ КАО ЦИЉ ПОЛИТИЧКЕ СТРАНКЕ

Вршење државне власти је главни циљ политичких странака, јер само на тај начин странка има прилику да оствари и испуни своју идеологију. Освајањем власти странка себи потчињава државу, тј. државом ће управљати друштвене групе које представља странка.

Чланови странке, која врши власт, у својству државних службених лица у државним органима доносе државне одлуке. Одлуке донете на тај начин истоветне су са страначким одлукама и управо на тај начин, претварањем страначких у државне одлуке странка врши власт. Због овакве организације може се рећи да је странка нека врста моста који повезује са једне стране државу, а са друге стране оне друштвене снаге које су довољно јаке да преко странке владају државом.

Ипак, неке странке нису политичке организације, иако носе такав назив, пошто не теже вршењу власти. Пример су странке које су постојале у бившим социјалистичким земљама поред владајућих комунистичких партија. Ове партије су прихватале доминацију комунистичких партија, и нису били стварни конкуренти у борби за власт, па се о њима не може говорити као о политичким партијама. Исти је случај и са политичким странкама које су постојале у нашој земљи од 1945. до 1948.⁴⁵

На основу вршења државне власти, Радомир Лукић разликује три врсте странака:

- Странке које су на власти и које тиме повезују одговарајуће владајуће друштвене снаге са државом;
- Странке које нису на власти, али које успевају повремено да дођу на власт и које се припремају за долазак на власт све док нису на власти;
- Странке које никад не долазе на власт нити имају изгледа за то, па се сходно томе и не припремају озбиљно за вршење власти. Ове странке могу само покушавати да утичу на државну власт у смислу интереса оних друштвених снага које представљају.

⁴⁴ Владимир Гоати, *Савремене политичке партије*, Партизанска књига, Београд, 1984, стр. 31/2.

⁴⁵ Владимир Гоати, *Савремене политичке партије*, ПК, Београд, 1984, стр. 33/4.

Конкретан начин на који странке врше власт је различит зависно од организације државе, као и од организације саме странке. Странка може стварно да врши државну власт, одлучујући о свим важнијим питањима, а може и само овлаш одредити најпростији правац државне политике, а остало препустити државном апарату.⁴⁶

10. ТИПОЛОГИЈА ПОЛИТИЧКИХ СТРАНАКА

Политичке странке се деле према различитим критеријумима, ужим или ширим, више или мање суштинским.

Према социјалној групи, странке се деле на:

- буржоаске, које обухватају конзервативне, народне, либералне, демократске, демохришћанске, радикалне, републиканске;
- радничке, које обухватају социјалистичке, социјалдемократске, комунистичке, итд.

Према карактеру и циљевима политичког деловања, странке се деле на:

- идеолошке, које имају јасно изграђену страначку идеологију, које се држе током избора; оне прилагођавају стварност према себи;
- прагматске, које немају чврсто изграђену идеологију, већ се прилагођавају променљивим условима и практичним потребама; оне прилагођавају себе стварности.

Према основу окупљања, странке могу бити:

- политичке у ужем смислу- спроводе општи политички програм;
- националне- обухватају припаднике исте нације и имају националне циљеве;
- конфесионалне- обухватају припаднике исте конфесије;
- регионалне- обухватају становнике једног региона и спроводе њихове циљеве.

Према степену дисциплине, странке се могу поделити на:

- чврсте, са строгом страначком дисциплином и
- лабаве, са либералнијом страначком дисциплином.

Према ширини чланства, странке се могу поделити на:

⁴⁶ Радомир Лукић: *Политичке странке*, Научна књига, Београд, 1981, стр. 195.

- кадровске - код којих је тежиште квалитету оданих, проверених чланова;
- масовне - тежиште је на квантитету, бројним чланством у широким народним масама.

У зависности од односа према постојећем систему у целини, политичке странке могу бити:

- револуционарне- теже радикалној промени постојећих друштвених односа и
- странке друштвеног status quo- а, ограничавају своје деловање у оквиру постојећег друштвеног и политичког поретка.⁴⁷

11. ПОЛИТИЧКЕ СТРАНKE У УСТАВНОМ СИСТЕМУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Устав Републике Србије од 2006. године, прихватио је најлибералнији начин оснивања странака, које функционише по систему пријаве надлежном органу управе. Затим се врши упис у регистар и на тај начин политичке странке стичу положај правних лица.

Политичка странка има право на унутрашњу организацију, за коју важи начело самоорганизовања- странка доноси статут и аке којима уређује своју организацију.

Финансирање странака се може вршити на више начина: из чланарине, прилога, поклона, легата, завештања, буџета и другим начинима, у складу са Уставом, али не и од странаца.

Финансирање странака може бити из:

- јавних извора- ради сузбијања корупције и финансирања странака из незаконитих извора и ради стабилизације страначке сцене. Све политичке странке које имају представнике у законодавним телима (било на ком нивоу: локални, покрајински, републички), имају право на финансијска средства из јавних извора, која се за редовна заседања издвајају од 0,15% буџета Републике, односно по 0,1% из буџета покрајине и локалне самоуправе и
- приватних извора- ради јачања политичке странке и чињења странака независним од финансијских центара моћи. Странке у највећем обиму добијају финансијску подршку из приватних извора- од појединаца, група или организација које странку помежу јер са њом деле вредности, интересе,

⁴⁷ Ратко Марковић: *Уставно право и политичке институције*, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 254- 258.

интерпретацију прошлости, виђење садашњости и идеју организовања заједнице у будућности.⁴⁸

Начин и одредбе о финансирању странака садржане су у Закону о финансирању политичких странака.

Оскудна и непоуздана сазнања о приходима и расходима политичких партија перманентно доприносе још већем подозрењу у земљама стабилне демократије, а још више у новопостављеним демократским порецима- да партије и партијски лидери пресудно зависе од финансијера, а не од својих чланова и својих бирача. Корупција у коју су укључени партије и њихови лидери, обично има два чина: најпре се у „црни фонд“ партије сливају одређена средства као противчинидба за обећану или извршену услугу, а затим одређени партијски функционер пребацује део тако стеченог новца на свој банковни рачун или подиже готовину.⁴⁹

Забрана деловања политичких странака се прописује у следећим случајевима:

- Ако је деловање политике странке усмерено на насилно рушење уставног поретка, кршење људских права или изазивања расне, националне или верске мржње;
- Ако странка укључи у своју странку или злоупотреби малолетника;
- Ако се странка учлани у међународну организацију или удружење које је противуставно;
- Када странка стиче средства за своје финансирање од страних лица;

О забрани политичких странака одлучује Уставни суд, као и о сагласности општинских органа политичких странака, синдиката, удружења са Уставом. До данас ниједна странка у Србији није забрањена.⁵⁰

11.1. Закон о политичким странкама

Овим законом уређује се оснивање и правни положај политичких странака, упис и брисање из регистра, престанак политичких странака и друга питања значајна за рад политичких странака. (чл.1)

⁴⁸ Група аутора: *Финансирање политичких партија, између норме и праксе*, ЦеСИД, Београд, 2008, стр.10- 14.

⁴⁹ ИДН- Владимир Гоати, *Транзиције и институције*, Центар за економска истраживања, Београд, 2002, стр. 42/43.

⁵⁰ Ратко Марковић: *Уставно право и политичке институције*, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 270/1.

- *Основне одредбе*- Политичка странка је организација грађана слободно и добровољно удружених основана ради остваривања политичких циљева демократским обликовањем политичке воље грађана и учешћа на изборима; организује се и делује искључиво на територијалном принципу; не може непосредно вршити власт, нити је потчинити себи; почиње са радом даном уписа у Регистар; њен рад је јаван.
- *Оснивање политичке странке*- Политичку странку могу основати најмање 10.000 пунолетних и пословно способних држављана Републике Србије; оснива се на оснивачкој скупштини; програм политичке странке садржи опис политичких начела, циљева и вредности за које се политичка странка залаже; статут је основни општи акт политичке странке; политичку странку заступа лице овлашћено за заступање политичке странке изабрано односно именовано на начин утврђен статутом.; назив политичке странке мора бити на српском језику и ћириличком писму; чланство у политичкој странци је слободно и добровољно; чланом политичке странке може, под једнаким условима утврђеним статутом, постати сваки пунолетан и пословно способан држављанин Републике Србије.
- *Упис у Регистар* - Регистар води Министарство; упис у Регистар врши се на основу пријаве; Министарство је дужно да донесе решење о упису политичке странке у Регистар у року од 30 дана од дана предаје уредне пријаве за упис; подаци уписани у Регистар су јавни, у складу са законом; свако се може поуздати у тачност података уписаних у Регистар.
- *Удруживање и спајање политичких странака* - Политичка странка се може удруживати у шире политичке савезе у земљи или иностранству, при чему задржава свој правни субјективитет; политичка странка се може спојити са другом или другим политичким странкама које су уписане у Регистар, ради стварања нове политичке странке и у том случају губи свој правни субјективитет, а нови правни субјекат постаје политичка странка која је настала спајањем две или више политичких странака.
- *Престанак политичке странке* - испуњењем општих, а изузетно и посебног услова; о забрани рада политичке странке одлучује Уставни суд;
- *Надзор* - Надзор над спровођењем овог закона врши министарство надлежно за послове управе, а инспекцијски надзор врши Министарство преко управне инспекције.

- *Казнене одредбе* - политичка странка се може казнити новчаном казном од 5.000 до 500.000 динара у зависности од учињеног прекршаја.⁵¹

Закон о удружењима се примењује на политичке странке, синдикате, удружења организована ради обављања одређених делатности у циљу стицања добити, спортске организације и удружења, цркве и верске заједнице, спонтана привремена повезивања више лица и друга удружења чији је рад уређен посебним законом, одредбе овог закона сходно се примењују у питањима која нису уређена тим посебним законом.⁵²

11.2. Политички и партијски систем

Партијски систем је подсистем политичког система и они су у непосредној, обостраној вези. Према З. Стојиљковићу, партијски систем јесте оквир унутар кога се обавља, партијском активношћу посредована, двосмерна комуникација, на релацији цивилно друштво- држава. Партијски систем је одређен и као мрежа конкурентских односа између партија (Dauglas Rea), а Сартори је партијски систем одредио као систем интеракција које резултирају из интерпартијске конкуренције.⁵³

Партијски системи се успостављају уздуж линија најдубљих друштвених сукоба (расцепа). Према Липсету и Рокану, социјални расцепи могу бити: 1. центар и периферија (националне и локалне елите); 2. око циљева и организације централне власти; 3. између примарног и секундарног сектора (на релацији село- град, аграрни и индустријски интереси) и 4. расцеп између рада и капитала, тј између радника и послодавца.⁵⁴

Политички системи (тј страначки, партијски системи) се према броју партија деле на једностраначке, двостраначке и вишестраначке.

У једностраначким системима доминира једна странка, која се идентификује са државом, јер она нема опозицију и стално је на власти. Једностраначки систем се примењивао у СССР- у и бившим социјалистичким земљама и у појединим афричким земљама које су стекле независност крајем 20. века.

Двостраначки системи се јављају у више варијанти, као:

⁵¹ Закон о политичким странкама

⁵² Закон о удружењима

⁵³ Славиша Орловић, *Политичке партије и моћ*, Чигоја, Београд, 2002, стр. 67.

⁵⁴ Исто, стр. 67/68.

- Чисти двостраначки систем, у којем постоје две политичке странке које се периодично смењују на власти. Међу њима постоји чврста страначка дисциплина, а овај систем се јавља у Великој Британији (сукоб конзервативаца и лабуриста), у САД- у (демократска и републиканска), у Аустралији и Новом Зеланду (сукоб измађу конзервативаца и лабуриста).
- Лажни двостраначки систем- у оквиру две водеће странке не постоји чврста страначка дисциплина, а основно обележје је непостојање чврсте парламентарне већине, као у случају понашања демократске и републиканске странке у САД-у.
- У системима «две и по странке», постоји и трећа странка која је мања од две водећа, али чија је подршка неопходна за образовање парламентарне већине. Такав систем постоји у Немачкој, Белгији и Канади.

Вишестраначки систем обележава постојање више политичких странака, које имају шансу да постану владајуће. И оне обухватају неколико облика:

- Интегрални (чисти) вишестраначки систем- више политичких странака постоји, од којих ниједна не може скупити више од 30% гласова на парламентарним изборима и зато ниједна не може самостално да образује владу. Данас постоји у Холандији, Швајцарској и Финској.
- Поларизовани вишестраначки систем- више политичких странака се групише око две различите осовине или у два различита блока.
- Вишестраначки систем са доминирајућом политичком странком- једна од политичких странака је надмоћнија у односу на остале, које су скромније моћи и изразито међусобно подељене.⁵⁵

11.3. Основна обележја деловања странака у сулвоима плурализма

Реч плурализам (од лат. речи pluralis- мноштво, множина) означава друштвени, политички и партијски плурализам, који се везује за деловање више политичких партија. Појавно, партијски плурализам постоји када поред владајуће партије, делују и снажне и утицајне партије опозиције. Суштински, партијски плурализам постоји у друштвима у којима је легитимно и легално право сваке групе или појединца да се бори за поверење

⁵⁵ Ратко Марковић: *Уставно право и политичке институције*, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 258- 263.

бирача и да своје интересе и програмске циљеве тежи да освоји освајањем важних места у државном апарату и политичкој власти.⁵⁶

Основна обележја деловања политичких партија у нашој земљи јесу:

- Национализам - средишња тачка страначких идеологија, програма и фокус паријских активности;
- популизам- главни стратешки концепт наших политичких партија;
- „catchell parties“- у многим странкама је дошло до настанка фракција и до деривације нових странака, услед одсуства чвршћег програма и нехомогеног кадровског састава;
- „партије континуитета“- партије теже стварању имица о континуитету; најчешће је реч о континуитету страначких обележја и симбола;
- настабилност политичких опредељења- велики заокрети на плану главних циљева, концепта употребе средстава, тактике...;
- лидерски карактер партија- грађани препознају политичке партије преко њихових лидера. Потребу за вођом појачава актуелно стање кризе, социјеталне аномије и несигурности, као и недефинисано политичко тржиште са мноштвом политичких партија и њиховим нејасним, конфузним програмима.⁵⁷

Страначке лидере обележава неколико карактеристика:

- они су путовође у обећану земљу- добијају подршку не на основу учињеног, већ обећаног;
- линија идеолошког расцепаје првенствено одређена тренутним идеолошким и програмским опцијама лидера, а не чврстим идеолошким и програмским одредбама странке;
- одсуство способности за компромис, за коалиционо деловање, одсуство толеранције;
- „балканска лукавост лидера“- честа промена мишљења, непоштовање речи, договора;
- наметање негативне харизме другим лидерима који се перципирају као непријатељи.⁵⁸

⁵⁶ Јовица Тркуља, *Основи политичког система*, ридер, Центар за публикације ПФУБ, Београд, 2009, стр. 86.

⁵⁷ Срећко Михаиловић, *Партијски мозаик Србије*, Београдски круг, Београд, 1997, стр. 58/59.

⁵⁸ Исто, стр.59.

Деловање политичких партија у Србији има следећа обележје:

- „етнификација политике“ - политичке партије су углавном мононационалне;
- „територијализација политике“ - осим територијалног организовања, партијске олигархије су у сталном настојању да прошире своју територијалну сферу владавине- присутне су тенденције спајања или цепања територијалних или државних граница (унитаризам, сепаризам);
- „персонализација политике“ - као стална тежња партијских лидера да се у потпуности идентификују са партијом и тежња грађана да препознају партију у лику њеног председника и кроз њену политику.⁵⁹

12. ПОЛИТИЧКЕ СТРАНКЕ И ДРУГЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ

ПОЛИТИЧКИ ПОКРЕТИ су шире и еластичније организоване групације од политичких странака и чине их политички активни грађани који континуирано делују у правцу остваривања неког заједничког политичког интереса. Обично је у језгру неког покрета једна или више сродних политичких странака, око којих се окупљају они појединци и групе који нису чланови странака, али имају слична политичка опредељења.⁶⁰

Политички покрети, за разлику од политичких странака не теже заузимању власти, нити директном или индиректном ућешћу у вршењу власти, него се задовољавају мањим или већим уступцима које чине носиоци власти.

Политички покрет представља део политике и политичког система сваке земље. Деле се на: расне (расистички, антирасистички); националне (ослободилачки, империјалистички); грађанске (либерални, конзервативни); радничке (комунистички, социјалдемократски).

За разлику од спонтаних масовних акција, као што су устанак или побуна, покрети имају одређени ниво намераване акције ради признатог друштвеног циља.

⁵⁹ Славиша Орловић, *Политичке партије и моћ*, Чигоја, Београд, 2002, стр. 328.

⁶⁰ Милован М, Саша Б: *Основи социологије и социологија права*, СГ, Београд, стр. 155.

За разлику од политичких странака, немају чврсту организацију, али унутар великих покрета (нпр. раднички, еколошки, феминистички покрет) често се обликује неколико организованих политичких група. Њихово деловање не долази од одлука и подстицаја вођства, већ произлази из ставова и тежњи чланства, који обично делују унутар широког и лабавог организацијског оквира. Тежња за променом је главни критеријум који их разликује од интересних група. Постојање покрета је симптом незадовољства друштвеним поретком.

У савременом друштву, појављују се нови друштвени и политички покрети са циљем уношења промена у неко важно питање: [мировни покрет](#); [антинуклеарни покрет](#); [студентски покрети](#); [еколошки покрет](#); [феминистички покрет](#); [глобализацијски покрети](#).⁶¹

Политички покрети су масовни, свеобухватни, а њихов циљ је одбрана општенародних интереса. Обухватају припаднике различитих странака, чак и саме странке. Политички покрети су релативно дифузна организација, за разлику од политичких странака које представљају релативно стабилну организацију.⁶²

ИНТЕРЕСНА ГРУПА је организовано тело сачињено од људи који имају исте циљеве. Уколико чланови групе своје циљеве покушавају да остваре тако што утичу на јавну политику, тада се ради о групи за јавни притисак.

Интересне групе се разликују од политичких странака. Док интересне групе имају интересе (материјалне или идеолошке), политичке странке имају идеологију. Циљ интересних група је утицај на државну власт, док је циљ политичких странака да освоје и врше државну власт.⁶³

Улоге интересних група су: представљање интереса чланова интересних група код органа власти; омогућавање грађанима да учествују у политичком процесу; едукација јавности и државних службеника о проблемима; стварање подршке за нову политику која се заговара (*advokacy*); контрола власти која извршава промене (*monitoring*). Интересне групе у првом реду занима интерес њихових чланова, а он не мора бити исти као општи интерес.

Кроз интересне групе људи се укључују у политику, стварају социјалне мреже подршке својим програмима, учествују у политици с времена на време, у складу са слободним временом којим располажу, а не професионално.

⁶¹ http://sr.wikipedia.org/wiki/Друштвени_покрети

⁶² Ратко Марковић: *Уставно право и политичке институције*, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 249.

⁶³ Исто, стр. 249.

Циљ интересних група јесте да се њихова политика озакони и тако постане општеобавезна. Тада се о спровођењу те политике брине држава.

Интересне групе се деле на: грађанске интересне групе, интересне групе власти⁶⁴ и економске интересне групе- чији је циљ да унапреде економске интересе својих чланова (пословне групе, синдикати и друге организације радника, агрикултурне групе и професионална удружења).⁶⁵

Начин на који интересне групе остварују своје циљеве јесте да делују као инсајдери, али постоје и друге акције интересних група које су неформалне и директне: протести/ демонстрације; рекламе; санкције; директни напади.⁶⁶

НЕВЛАДИНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ теоретичари најчешће повезују са концептом цивилног друштва. У земљама Источне Европе, овај концепт је доживљаван као опозициони покрет комунизму, у западним развијеним земљама овом концепту се прилази са аспекта трећег, непрофитног сектора, а за политичке теоретичаре он означава пут у економској и политичкој организацији друштва насупрот социјализму и капитализму.⁶⁷

Невладине организације (НВО; трећи сектор; паралелне партије) су: организације које сами грађани оснивају да би допринели решавању проблема у својој околини или друштву као целини; НВО не оснива и не финансира влада нити локална власт; НВО независно од било ког органа власти утврђују своје циљеве и спроводе своје програме; НВО се ослањају на добротворни рад грађана; НВО у многим хитним случајевима делују брже и ефикасније од државних органа, јер немају чиновнички апарат; НВО су непрофитне, баве се расподелом профита својим члановима или оснивачима, а вишак средстава се користи искључиво за остварење постављених циљева; НВО нису саме себи сврха- оне служе да се побољшају услови живота грађана и заштите угрожени људи који нису у могућности да остваре своје потенцијале; НВО могу бити партнер власти у решавању проблема грађана; НВО не учествују у политичкој утакмици за освајање власти; основно обележје НВО је жеља људи да учествују у одлучивању у темама које су важне за њихов живот.

Невладине организације обављају следеће послове: прикупљају хуманитарну помоћ за избеглице и расељена лица; старају се о инвалидима, жртвама рата и сиромашнима; штите жене и децу која су жртве насиља у породици; боре се за побољшање положаја жене у друштву; шире идеје демократије и толеранцију међу људима и групама, организујући

⁶⁴ file:///C:/Documents%20and%20Settings/Korisnik/Desktop/interesne%20grupe1.htm

⁶⁵ Милован М, Саша Б: *Основи социологије и социологија права*, СГ, Београд, стр. 155.

⁶⁶ http://wapedia.mobi/bs/Akcije_interesnih_grupa

⁶⁷ Žarko Paunović: *Budućnost civilnog društva u Srbiji* – Београд, март 2007. год.

семинаре, курсеве, летње школе; боре се против рата, за мирно и одговорно решавање сукоба у друштву, организујући дијалог сукобљених група; штите људска и мањинска права појединаца и група тако што им дају бесплатну правну помоћ, привлаче пажњу јавности на те случајеве кроз акције у медијима; боре се за здраву животну средину тако што је штите од загађења; покрећу јавне расправе у медијима о оним питањима која су везана за развој нашег друштва у намери да се пронађе решење; подстичу иницијативе грађана за побољшање услова живота...⁶⁸

Невладиним организацијама се у свету, а посебно у демократским државама придаје све већи значај.

На потребу сарадње између невладиних организација и државних институција у управљању процесом друштвеног развоја, упућују и међународни органи и организације као што су Уједињене нације, Европска унија, Савет Европе, ОЕБС.⁶⁹

Већина невладиних организација у Србији је независна од државе, мада има и оних невладиних организација које се финансирају из буџета Републике Србије или локалне заједнице.

У Србији је званично регистровано око 20.000 удружења грађана (од тога број НВО је око 2.000), у Мађарској око 20.000, у Француској око 200.000, у Великој Британији преко 400.000, док у САД-у број НВО износи око 4 милиона. Ови подаци илуструју чињеницу да је невладин сектор у Србији тек у развоју. Најактивније НВО у Србији су ЦеСИД, ЦАА, ФХП, Хелсиншки одбор у Србији, Грађанске иницијативе, Београдски центар за људска права, Европски покрет у Србији...⁷⁰

Основни недостатак НВО јесте њихова недовољна политичка одговорност: оне зависе од својих спонзора, немају јасан политички легитимитет, а ни унутрашња организација им није увек демократска. Пуну одговорност могу да обезбеде само у међусобној сарадњи све институције и организације једног демократског политичког система.⁷¹

СИНДИКАТИ се од политичких странака разликују по томе што је њихово деловање мотивисано више економски, него политички, тј. синдикати се не боре за власт, али врше притисак на власт да би тако заштитили своје материјалне интересе.⁷²

⁶⁸ www.zamislisrbiju.org/JohnsHopkinsUniversity-USA

⁶⁹ <http://www.cgo.cg.yu/demokratija/dokumenti/Osnovi%20saradnje%20Vlade%20RCG%20sa%20NVO.doc>

⁷⁰ www.zamislisrbiju.org/savetovalistezaNVO

⁷¹ Милован м, Саша Б: *Основи социологије и социологија права*, СГ, Београд, стр. 156.

⁷² Исто, стр. 155.

Синдикати заступају интересе запослених, које остварују склапањем уговора са представницима послодаваца. Они склапају колективне уговоре који могу бити општи- на нивоу целе државе, посебни- на нивоу индустријске гране и на нивоу појединачног предузећа. Колективни уговори јесу основа за склапање појединачног уговора (уговор о раду) који је регулисан нормама радног права.⁷³

ГРУПЕ ЗА ПРИТИСАК не учествују директно у освајању власти (као политичке партије), већ делују на власт посредно, остајући ван ње. Назив потиче од америчког израза „pressure groups“ и из чињенице да оне врше притисак на власт. Групе за притисак обично имају своје заступнике у значајним институцијама- у парламенту, влади... Оне могу бити специјализоване за обављање одређених послова или за вршење утицаја на значајне функционере, попут лобија (бирои, камцеларије, агенције, медији).

Неки аутори (В. Становчић) указују и да постоје неке структуралне сличности политичких партија и *ЦРКВЕ*: и црква и партија теже да постигну одређене световне циљеве; и у једнима и у другима се ради о борби за моћ, за власт у организацијама и заједницама; и код једних и код других се идеје користе као инструменти, а не као средство спознаје ствари; и једни и други захтевају целог грађанина: ко одступи од правоверности, постаје јеретик, а све што одступа од партијског става постаје јерес... Диверже каже да су партије цркве модернога времена, а да „партијске борбе постају верски ратови“.⁷⁴

⁷³ Борис Б, Мирољуб Л, Александра Ј, *Економија за правнике*, ПФУБ Издавачки центар, Београд, 2008, стр.483/484.

⁷⁴ Славиша Орловић, *Политичке партије и моћ*, Чигоја, Београд, 2002, стр. 63/64.

ЗАКЉУЧАК

Против политичких странака се често наводи низ критика, и то од самог почетка њиховог научног проучавања. Тако је већ Острогорски навео већину тих критика, на основу проучавања енглеских и америчких политичких странака.

Рђаве стране политичких странака су: оне стереотипизирају јавно мњење и чак фабрикују вештачко мњење; гуше лично мишљење, самосталност и критичност; развијају нетрпељивост, пристрасност; негују конформизам мишљења у свом оквиру, одржавајући строгу дисциплину; више се обраћају страстима и осећањима него разуму маса; уместо развијања индивидуе и личности, оне стварају човека масе, безличног и неодговорног; њихова делатност је механизована, крута, униформна; оне гуше јаке личности, талентоване, самосталне и непокорне државнике, а фаворизују осредњост која се покоравала страначкој дисциплини и интересу; оне стварају професионалне политичаре, потискујући обичног грађанина из политике; оне гуше слободу ради дисциплине и стварају аутоматизоване и пасивне чланове; слабе везу између гласача и њихових посланика, потчињавајући ове последње строгој страначкој дисциплини, услед чега они губе слободу делатности у парламенту, а тиме и политички ауторитет, а исто важи и за министре, тј. владу; уместо истицања и заштите јавног интереса, оне служе за задовољавање посебних интереса, које облаче у рухо јавних интереса; шире корупцију; услед колективног вршења власти и страначке пристрасности оне заснивају неодговорност политичара; оне ограничавају могућност истицања нових политичких идеја, спречавају људе да се удружују према свом ставу о конкретним питањима, итд.⁷⁵

Ипак, као што каже Радомир Лукић, «Критика која се упућује политичким странкама, углавном је неоснована, јер нема у виду стварно, већ идеално друштво.» Оне имају и своје добре стране- без њих нема функционисања представничке демократије, а странке имају и васпитну, едукативну функцију. Зато су оне нужне и корисне.

Као и политичке странке, и политички покрети су од великог значаја и користи за људско друштво, јер у неким случајевима говоре гласом разума, истине и правде о битним дешавањима, како на локалном, тако и на глобалном нивоу. Важност политичких странака и политичких покрета, велика је, али само јединство ових организација може допринети исправном функционисању једног демократски конституисног политичког система, функционисање свега оног што у политичком животу сачињава правну државу и грађанско друштво.

⁷⁵ Радомир Лукић: *Политичке странке*, Научна књига, Београд, 1981, стр. 238.

ЛИТЕРАТУРА:

- Синиша Атлагић, *Партијска идентификација као детерминанта изборне мотивације*, ФЕС и ФПН; Београд, 2007.
- Борис Беговић, Мирољуб Лабус, Александра Јовановић, *Економија за правнике*, ПФУБ Издавачки центар, Београд, 2008.
- Морис Диверже: *Увод у политику*, Савремена администрација, Београд, 1966.
- Владимир Гоати: *Савремене политичке партије*, Партизанска књига, Београд, 1984.
- Владимир Гоати: *Политичке партије и избори у демократском поретку*, ЦеСИД, Београд, 2001.
- Група аутора: *Финансирање политичких партија, између норме и праксе*, ЦеСИД, Београд, 2008.
- Ненад Живадиновић: *Политичке партије*, семинарски рад, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 1967.
- Николић, Жутић, Павловић, Шпадијер: *Историја за 3. и 4. разред гимназије*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2005.
- Слободан Јовановић, *О држави, Основи једне правне теорије*, Београд, 1922
- Радомир Лукић: *Политичке странке*, Научна књига, Београд, 1981.
- Ратко Марковић: *Уставно право и политичке институције*, Службени гласник, Београд, 2008.
- Живан Митровић: *Српске политичке странке*, Политика А. Д, Београд, 1939.
- Милован Митровић, Саша Бован: *Основи социологије и социологија права*, Службени гласник, Београд, 2009.
- Славиша Орловић, *Политичке партије и моћ*, Чигоја, Београд, 2002.
- *Партијски мозаик Србије*, Београдски круг, Београд, 1997.
- Ђарко Рауповић: *Budućnost civilnog društva u Srbiji*, Beograd, mart 2007.
- Стјепан Пулишелић, *Политичке партије*, Народне новине, Загреб, 1967.
- *Транзиције и институције*, Институт друштвених наука, Центар за економска истраживања, Београд, 2002.
- Јовица Тркуља, *Основи политичког система*, ридер, Центар за публикације ПФУБ, Београд, 2009.

Интернет извори:

- <http://www.drzavnauprava.gov.rs/pages/registar.php?mode=all>
- www.zamislisrbiju.org/JohnsHopkinsUniversity-USA
- <http://www.cgo.cg.yu/demokratija/dokumenti/Osnovi%20saradnje%20Vlade%20RCG%20sa%20NVO.doc>

- www.zamislisrbiju.org/savetovalistezaNVO
- <file:///C:/Documents%20and%20Settings/Korisnik/Desktop/interesne%20grupe1.htm>
- http://wapedia.mobi/bs/Akcije_interesnih_grupa
- <file:///C:/Documents%20and%20Settings/Korisnik/Desktop/interesne%20grupe1.htm>
- http://sr.wikipedia.org/wiki/Друштвени_покрети